

Literatura pro mládež

Rozšířené tematické okruhy k samostudiu

Počátky literatury pro děti a mládež, intencionální a neintencionální složka, předpoklady vzniku intencionální literatury pro děti a mládež v kontextu evropského a českého společenského dění, souvislost se společenskou situací, dobovým myšlením a uměleckými směry.

Periodizace české literatury pro děti a mládež od počátků do první poloviny 20. století, teorie a kritika literatury pro děti a mládež. Otázka moderní koncepce a reflexe literární tvorby pro děti. Oživení tvorby i odborného zájmu v oblasti literatury pro děti a mládež na poč. 20. století, vznik odborné revue Úhor a generace kritiků (O. Svoboda, O. Pospíšil, V. F. Suk), vznik Společnosti literatury pro mládež, vydání prvních dějin české literatury pro mládež, rozšíření specializovaných edic pro děti.

Literárněkritická reflexe ve 2. polovině 20. století (časopisy Štěpnice, Zlatý máj a jejich příspěvatelé), současná literární ocenění (Zlatá stuha, Magnesia Litera), aktivity spjaté s literaturou pro děti a mládež a dětským čtenářstvím (IBBY).

Periodizace a program národního obrození, hlavní znaky obrozenecké kultury (synkretičnost, lingvocentrismus, překladovost, mystifikace, folklorismus), vliv osvícenství a osvícenských reforem na rozvoj literatury pro děti a mládež.

Výrazné osobnosti podmiňující rozvoj české literatury pro děti a mládež, charakteristika jejich aktivit a tvorby: J. Dobrovský, J. Jungmann, V. M. Kramerius, V. R. Kramerius. Neintencionální četba dětí a mládeže. Žánrové rozvrstvení literatury pro děti a mládež v 19. století a vliv světové literatury (Ch. Dickens, J. F. Cooper, J. Verne, H. Ch. Andersen, Lewis Carroll, Carlo Collodi, O. Wilde – viz vlastní četbu).

Počátky literární tvorby pro dívčí čtenářky (M. D. Rettigová), proměny prózy s dívčí hrdinkou ve 2. polovině 19. století (K. Světlá, E. Krásnohorská, jejich tvorba a emancipační aktivity), umělecky hodnotná tvorba v první polovině 20. století. Souvislost prózy určené dívkám s postavením žen ve společnosti v 19. a 20. století. Žánrová konvence a inovativnost dívčího románu v první polovině 20. století, psychologizace próz s dívčí hrdinkou (M. Majerová).

Rozdíly a paralely v intencionální a neintencionální tvorbě básníků první poloviny 19. století, vývoj poezie pro děti (K. A. Vinařický) včetně neintencionální tvorby (K. H. Mácha, F. L. Čelakovský). Básnická tvorba K. J. Erbena jako součást neintencionální literatury pro děti a mládež.

Vliv událostí z roku 1848 na kulturní dění, literární generace a skupiny ovlivňující vývoj celonárodního písemnictví. Přínos generace májovců, ruchovců a lumírovců a jejich pozdější pozice tzv. čítankových autorů. Zrod moderní poezie pro děti a mládež na sklonku 19. století a její současné reedice (J. V. Sládek, K. V. Rais, J. Kožíšek).

Sběratelství a adaptace folklorních látek (K. J. Erben, B. Němcová), romantismus a jeho koncepce folkloru v kontextu české a evropské literatury, postavení folklorní tvorby v četbě dětí a mládeže. Regionální autoři a adaptátoři (M. Mikšíček, B. M. Kulda, F. Bartoš).

Historická tematika v neintencionální četbě mládeže (K. V. Rais, Z. Winter, A. Jirásek), utváření korpusu tzv. starých pověstí českých v kontextu společenského dění 2. poloviny 19. století (vliv kronik a lidové slovesnosti, A. Jirásek) a jeho aktualizace ve vypjatých dobách národního ohrožení (V. Vančura). Adaptace českých pověstí ve 20. století (I. Olbracht, E. Petiška, H. Lisická, V. Hulpach, O. Sirovátka) a v 21. století (A. Ježková, R. Fučíková), rizika vyplývající z komerčního přístupu.

Proměny v pojetí dětského hrdiny v literatuře 19. století, adaptovaná a mravoučná literatura (V. M. Kramerius), inspirace světovou literaturou (Ch. Dickens, E. de Amicis), modernější koncepce příběhů s dětským hrdinou v 1. polovině 20. století. Vliv společenského dění na témata dětské literatury (např. domácí tvorba se sociálním laděním: M. Majerová, J. V. Pleva, V. Řezáč), populární cykly s dětskými hrdiny (F. Háj, A. Kutinová).

Zrod autorské pohádky (J. Karafiát) v návaznosti na inspiraci světovou literaturou (H. Ch. Andersen, O. Wilde, Lewis Carroll, Carlo Collodi). Pozice pohádky v četbě dětí, tzv. boje o pohádku (jejich průběh, názorové postoje a představitelé odpůrců i příznivců pohádky, J. Frey) a jejich vliv na rozvoj autorské pohádky.

Rozvoj autorské pohádky (vliv K. Čapka – vlastní tvorba i přínos teorii pohádky, tvorba J. Čapka, V. Vančury, E. Basse, K. Poláčka, J. Lady, O. Sekory, aktualizace pohádek v tvorbě H. Malířové, sociální pohádky J. Wolkera), nonsensová poetika v autorské pohádce (Lewis Carroll, V. Nezval).

Obraz první světové války v literatuře pro děti, nová témata v souvislosti se vznikem Československa; rozvoj literatury životopisné, s legionářskou tematikou (F. Langer, R. Medek), historickou tematikou (E. Štorch).

Historická tematika v četbě dětí a mládeže, zpřístupňování světového kulturního odkazu, autorské adaptace folklorních, historických, biblických látek od 19. století do současnosti, provázanost společenského dění s výběrem a aktualizací adaptovaných látek (A. Jirásek, I. Olbracht, V. Vančura, J. Hiršal, J. Kolář, E. Petiška, V. Stanovský, J. Vladislav, V. Hulpach, L. Pavlát, H. Doskočilová, A. Ježková, R. Fučíková). Rizika vyplývající z komerčního přístupu (L. Seifertová). Obrázková knížka s historickou tematikou (R. Fučíková, L. Seifertová, P. Sís), historická próza dobrodružného ladění (D. Krolupperová). Obraz druhé světové války a holocaustu v několika edičních vlnách po roce 1945 a v současné literatuře, aktuálnost tematiky holocaustu (H. Bořkovcová, I. Klíma, F. Tichý, edice umělecké tvorby terezínských dětí).

Dobrodružná četba a literatura pro děti a mládež, vliv světové literatury (D. Defoe, J. F. Cooper, J. Verne, K. May), rozvoj dobrodružné literatury v 1. polovině 20. století (F. Běhounek, F. Flos, A. Musil), objev městského prostředí pro dobrodružnou literaturu (E. Kästner a dětská detektivka), instruktážní tvorba J. Foglara. Období a příčiny edičního útlumu dobrodružné literatury v souvislosti se společenským děním, proměny aspektu dobrodružnosti, podoby současné dobrodružné četby, žánrová synkretičnost (D. Krolupperová, V. Matocha).

Zobrazení přírodního dění v literatuře pro děti a mládež (rozdílný přístup k přírodě v období dozrívajícího klasicismu, romantismu a realismu), próza s přírodní tematikou jako součást četby dětí a mládeže (R. Těsnohlídek, J. Mahen, J. Tomeček); pohádka s přírodní tematikou

(O. Sekora). Ekologický apel současné prózy s přírodní tematikou, propojení s obrázkovou knihou a sledováním naučných cílů (J. Dvořák, T. Vostradovská).

Vývoj poezie pro děti od počátku 20. století do roku 1948, pokračující tvorba (J. Kožíšek), inovativní nonsensová poetika (V. Nezval), nástup nové básnické generace ve 40. letech 20. století (F. Hrubín, F. Halas, J. Seifert, I. Blatný), význam poezie v protektorátním období.

Okupace (1939-1945) a její vliv na literaturu pro děti a mládež, negativní dopad cenzury, literatura pro děti a mládež a její přesah k dospělým čtenářům, akcentování historických látek (V. Vančura, I. Olbracht), pozice lidové a autorské pohádky, propagandistická literatura v souvislosti s Kuratoriem pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě.

Periodizace literatury pro děti a mládež od 2. poloviny 20. století do r. 1989, autorská, vydavatelská i názorová pluralita 1945-1948, vliv společenských změn v roce 1948 na literaturu, vývojová diskontinuita, rozštěpení literatury na oficiální, samizdatový a exilový proud, represe autorů, autocenzura. Monopolizace ve vydávání dětských knih (1949 vznik SNDK).

Poezie pro děti a mládež od 2. poloviny 20. století do r. 1989 v kontextu dobového společenského dění. Schematismus, agitační funkce poezie (J. Alda) v souvislosti se společenskou situací v 50. letech. Návaznost na tradice a umělecky hodnotná poezie pro děti na sklonku 40. let 20. století (I. Blatný, J. Zahradníček, F. Halas) a ve druhé polovině 50. let 20. století (tvorba F. Hrubína, J. Seiferta, V. Holana, Z. Kriebla). Dominance kainerovsko-krieblovské linie v 60. letech v důsledku společenské atmosféry (J. Kainar, Z. Kriebel, J. Hanzlík, P. Šrut, J. Havel, J. Kolář, J. Hiršal), výrazné osobnosti mimo literární proudy (M. Lukešová, L. Dvořák, K. Šiktanc), normalizační proces a jeho dopad na literární život, generace 70. a 80. let (J. Žáček, M. Černík), lyrické impulzy (J. Skácel, J. Brukner).

Próza pro děti a mládež od 2. poloviny 20. století do r. 1989 v kontextu dobového společenského dění. Schematismus, druhá vlna příběhů s okupační tematikou, komunistická propaganda a dětský hrdina jako nositel výchovné funkce v literatuře 50. let (J. Sosnar, J. Mareš). Témata próz ze života současných dětí (B. Říha, J. Ryska, H. Šmahelová). Vliv společenského dění na liberálnější kulturní klima v 60. letech, transformace SNDK v Albatros, tzv. nová vlna v příběhové próze v souvislosti s liberalizací společnosti, krizový hrdina (O. Hofman, J. Bouček, H. Franková, J. Procházka), demýtizace okupační tematiky (J. Procházka). Normalizační proces a jeho dopad na literární život, exilová a samizdatová literatura pro mládež (Uzel pohádek, I. M. Jirous, J. Gruša, J. Stránský). Další vlna příběhů s okupační tematikou (P. Křenek, V. Klevis, H. Franková, E. Horelová). Nová autorská generace (H. Bořkovcová, V. Steklač, V. Plívová-Šimková, E. Horelová, M. Zinnerová, E. Bernardinová). Tematika venkova (E. Bernardinová, M. Zinnerová), humoristická literatura (V. Steklač, A. Vostrá).

Autorská pohádka od 2. poloviny 20. století do r. 1989 v kontextu dobového společenského dění. Pohádka ve službách agitace v 50. letech, inovace pohádky v 60. letech 20. století, rozvoj nonsensové pohádky, prolínání reálného příběhu z dětského života s pohádkovými fantazijními prvky, parodie a mystifikace (J. Werich, V. Čtvrtek, F. Nepil, Z. K. Slabý, O. Hejná, J. Trnka, D. Mrázková, M. Macourek, O. Hofman, A. Mikulka, I. Klíma).

Próza s dívčí hrdinkou od 2. poloviny 20. století do současnosti, žánrová diskontinuita a ediční stagnace v kontextu dobového dění v 50. letech, obnovení tvorby (H. Šmahelová), dívčí román v 60. letech (I. Hercíková, H. Franková, S. Rudolf), aktuální tematika, detabuizace a žánrová inovativnost od 90. let (I. Březinová, I. Procházková).

Periodizace literatury pro děti a mládež od 90. let do současnosti, změněná společensko-politická situace a její vliv na kulturní sféru, demonopolizace ve vydávání dětských knih a formování knižního trhu, komercializace dětské literatury, profily nejdůležitějších nakladatelství zaměřených na dětskou literaturu od 90. let do současnosti (Albatros, Baobab, Labyrint, Meander, Práh, 65. pole, Běžiliška). Obavy ze stagnace původní tvorby v první polovině 90. let 20. století, rozkolísání hodnot. Nové postavení dětské literatury v souvislosti s proměnami dětského života a konkurencí jiných médií. Proměny dětského časopisectví od 90. let 20. století do současnosti. Teoretická a kritická reflexe dětské literatury (odborné časopisy, literární kritikové, literární ceny: Zlatá stuha, Magnesia Litera).

Poezie pro děti a mládež od 90. let 20. století do současnosti, ediční návraty starších autorů (I. Blatný, J. Zahradníček, K. Šiktanc, antologie), pokračující tvorba generace 70. a 80. let 20. století (M. Černík, J. Žáček, P. Šrut, M. Kratochvíl, J. Havel), tzv. zpívaná poezie (Z. Svěrák, J. Vodňanský, E. Frynta). Nárůst lyriky, experimentální tvorba, nonsensová poezie, propojení s naučným cílem (R. Malý, P. Nikl, D. Fischerová, Robin Král). Triviální poezie pro děti, abecedáře, didaxe a užítkovost v poezii pro děti.

Autorská pohádka od 90. let do současnosti, imitativně-inovační typ (E. Šaloun, M. Kubátová, J. Kincl, V. Klimentová), nonsensově-parodický typ (A. Mikulka, M. Macourek, J. Kahoun, Z. Svěrák, P. Šrut), imaginativní typ (K. Šiktanc, D. Fischerová). Žánrové experimenty, pohádková travestie (M. Wagnerová, S. Fischerová). Pohádky didaktického charakteru (M. Drijverová, I. Březinová, P. Brycz, D. Krolupperová, M. Kratochvíl).

Příběhová próza pro děti a mládež od 90. let 20. století do současnosti, společensky aktuální témata, stírání žánrových hranic, filozofizace prózy pro děti a mládež (I. Procházková, D. Fischerová, I. Procházková, M. Míková), fyzicky, psychicky či sociálně handicapovaný hrdina (M. Drijverová, I. Procházková, I. Březinová), narušování rasových a genderových stereotypů (H. Doskočilová, I. Březinová, A. Ježková, M. Pilátová), nesentimentální zobrazení dětství (P. Soukupová). Prózy pro začínající čtenáře (M. Drijverová, I. Březinová, H. Doskočilová, P. Braunová, M. Kratochvíl, O. Černá).

Obrazové narativy (tzv. obrázkové knížky), charakteristika obrázkové knížky a její pozice v kontextu literatury pro děti a mládež od počátku do současnosti, souvislost s ilustrací v dětských knihách (M. Aleš, A. Scheiner, R. Lauda, J. Lada), renesance zájmu o obrázkové knížky a proměny adresátů v současné literatuře, obrázkové knížky s pohádkovým laděním či příběhy z dětského života (P. Nikl, P. Čech, T. Říčanová), naučné (R. Fučíková, L. Seifertová, P. Sís). Hravé obrázkové knížky založené na výtvarném experimentu (D. Urbánková, F. Skála), konceptuální knížky (D. Böhm – O. Buddeus, J. Franta – O. Horák). Komiks a grafický román (L. Lomová, P. Čech).

Studijní literatura:

Odborná literatura zadaná v IS (povinná i doporučená) slouží k samostudiu podle rozšířených tematických okruhů (tedy vždy vybrané kapitoly či vybraná slovníková hesla korespondující s danými tematickými okruhy a literárními reprezentanty).

Povinná literatura:

TOMAN, Jaroslav. Konstanty a proměny moderní české poezie pro děti: (tvorba, recepce, reflexe). [České Budějovice]: Vlastimil Johanus, 2008. 271 s. ISBN 9788090424722. Pouze s. 16-21, 28-33, 34-38, 47, 72-74, 78-80, 85-86, 93-94, 97-98, 104-105, 126, 129, 146, 150-156, 159-160, 182-183, 210-217.

ŠUBRTOVÁ, Milena. Pohádkové příběhy v české literatuře pro děti a mládež (1990-2010). Fairy tales in the Czech literature for children and youth (1990-2010). In *Milena Šubrtová a kol. Pohádkové příběhy v české literatuře pro děti a mládež (1990-2010)*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2011. ISBN 978-80-210-5692-3. Pouze s. 11-63.

URBANOVÁ, Svatava. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století: reflexe české tvorby a recepce*. Olomouc: Votobia, 2004. 457 s. ISBN 8070426683. Pouze s. 123-166, 225-239, 322-324.

URBANOVÁ, Svatava a Milena ROSOVÁ. *Žánry, osobnosti, díla: (historický vývoj žánrů české literatury pro mládež - antologie)*. 3. upr. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita - Filozofická fakulta, 2002. 236 s. ISBN 8070426047. Pouze s. 9-25, 53-61, 76-85, 114-119, 126-127, 131-143, 161-166, 179-186, 203-207, 215-219, 225-231.

ŠUBRTOVÁ, Milena a kol. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež 2*. 1. vyd. Praha: Libri, 2012. 456 s. ISBN 978-80-7277-506-4. Pouze s. 13-35.

Doporučená literatura:

ŠUBRTOVÁ, Milena a kol. *Slovník autorů literatury pro děti a mládež 2*. 1. vyd. Praha: Libri, 2012. 456 s. ISBN 978-80-7277-506-4. Vybraná hesla autorů zmíněných v rozšířených tematických okruzích.

TOMAN, Jaroslav. *Trivialita a kýč v literatuře pro děti a mládež*. Brno: Cerm, 2000. 22 s. ISBN 8072041401.

Požadavky na úspěšné absolvování předmětu Literatura pro mládež 2:

Cílem předmětu Literatura pro mládež 1 a navazujícího předmětu Literatura pro mládež 2 je připravit studenty po odborné stránce tak, aby získali literárněhistorické povědomí a literárněkritické kompetence nezbytné k vhodnému výběru literárních děl pro literárněvýchovnou práci s žáky na 1. stupni ZŠ, ale i k takovým činnostem, které nesledují primárně literárněvýchovné cíle.

Jedině ten, kdo má alespoň základní představu o literárním vývoji, dokáže adekvátně posuzovat aktuální literární produkci. Znalost základních děl tzv. zlatého fondu literatury pro děti a mládež je rovněž důležitým mezigeneračním kulturním pojítkem.

Nedílnou součástí přípravy je četba, se seznamem povinných titulů byli studenti seznámeni v 1. ročníku studia. Četba je prověřována až v rámci písemné zkoušky z předmětu Literatura pro mládež 2. Ke zkoušce jsou povinné tituly vyznačené v seznamu četby tučně.

Vodítkem k samostudiu jsou rozšířené tematické okruhy. U autorů, kteří jsou jmenovitě uvedeni v těchto okruzích, se předpokládá schopnost zařadit je do časového období (podle periodizace) a nevyžaduje se znalost názvů jejich literárních děl (stačí přiřadit je k žánrovému či tematickému celku).

K osvojení literárněhistorického vývoje je důležité připomenout si dějiny společnosti, z níž literatura vychází a k níž se zároveň obrací; tato část učiva je předpokladem k úspěšnému absolvování předmětu.

Písemná zkouška sestává z odpovědi na jednu otázku (zahrnující dvě až tři dílčí otázky, jimiž je student veden k tomu, aby se vyjádřil k podstatným problémům souvisejícím s otázkou) a z prověření obeznámenosti s četbou a schopnosti interpretovat ji.

Odpověď na otázky je formulována v souvislém textu, bez odrážek a hesel, aby bylo možné prověřit, že studující danou problematiku chápe a dokáže vysvětlit.

Rozsah prověřované látky je dán rozšířenými okruhy ke zkoušce (s výjimkou titulů určených k četbě se nepožaduje znalost názvů děl uvedených autorů; stačí pouze jméno autora zasazené do dobového a žánrového kontextu).

Příklad otázek u písemné zkoušky:

Poezie pro děti v 19. století, rozdíl a paralely v intencionální a neintencionální tvorbě básníků první poloviny 19. století, zrod moderní poezie pro děti a mládež na sklonku 19. století. Současní představitelé básnictví pro děti.

Charakterizujte kompozici knížky XY (autor/ka, zařazení do dobového kontextu).

Písemná část zkoušky trvá **30 minut od zadání otázek**.

Hodnocení zkoušky:

Písemná odpověď je hodnocena podle kritérií s bodovým ohodnocením (schopnost zasadit problematiku do společenskohistorického a literárněhistorického kontextu – 4 body, obsahová správnost a relevance odpovědi – 4 body, prověření vlastní četby – 1 bod, schopnost interpretovat četbu – 2 body, jazyková správnost – 1 bod).

Klasifikace zkoušky: A 12 bodů, B 11–10 bodů, C 9–8 bodů, D 7–6 bodů, E 5 bodů, F– 4 a méně bodů.